

LLIÇÓ 1. L'ECONOMIA COM A CIÈNCIA SOCIAL

Darrera qualsevol acció d'un polític es pot trobar alguna cosa dita per un intel·lectual quinze anys abans
John Maynard Keynes

1.1 El concepte d'economia

L'economia vol conèixer les lleis i regularitats que governen les relacions humanes que tenen a veure amb la satisfacció de les necessitats. No n'hi ha prou amb conèixer fenòmens aïllats; cal descobrir-ne les regularitats i les lleis de comportament per poder obtenir conclusions que facilitin la generalització i permetin aplicar-hi l'acció social. Per a conèixer aquestes regularitats existeixen dos tipus de problemes:

- *Judicis de valor i prejudicis*: ideologia de l'investigador, incidència dels grups de pressió per investigar uns aspectes i no d'altres, etc. Al respecte, els economistes sovint han servit per exculpar de responsabilitat als poderosos sobre les enormes desigualtats i injustícies que es deriven de l'estructura social i econòmica”.¹
- *Dificultats d'observació i verificació*: l'economia no és una disciplina experimental i els fets econòmics no es poden reproduir per ser observats; l'anàlisi dels fenòmens acostuma a ser parcial (estudi de l'efecte d'un factor sobre un altre mantenint la resta de factors constants, clàusula *ceteris paribus*); ús de models incomplets, que no recullen tota la realitat; errors de lògica (que un fenomen succeeixi després d'un altre no vol dir, necessàriament, que un causi l'altre), etc.

Els economistes han tractat els temes que interessaven als contemporanis del seu temps (bàsicament les elits dominants). Així, amb l'aparició de l'intercanvi, a partir de la societat mercantil del segle XVI, cal la intervenció de l'Estat per garantir-lo. La intervenció es fa mitjançant dues vies: la creació d'infraestructures necessàries per a l'intercanvi (ponts, canals, etc.) i la protecció de l'intercanvi (or i productes elaborats) mitjançant l'exèrcit. Així, sorgeix la preocupació per l'estat econòmic de la hisenda pública i la riquesa de l'Estat, posada de relleu per economistes anomenats *mercantilistes*. Posteriorment, el coneixement i les teories econòmiques aniran lligades a l'evolució de la realitat econòmica: anàlisi del capitalisme a finals del XVIII, preocupació per l'atur als anys trenta, per la inflació als setanta o per la globalització actualment. Breument, podem indicar el següent de les principals escoles de pensament:

L'Escola Clàssica sorgeix a l'inici del capitalisme i té una visió optimista, en general, quant a l'eficàcia del mercat. Característiques:

- El mercat, mitjançant la divisió del treball, garanteix el creixement econòmic. El mercat s'autoregula i cal la lliure competència que porta a l'eficiència (A. Smith²).
- L'oferta genera la demanda: Llei de Say³.

¹ Martín Seco, Juan Francisco (2010): ¿Para qué servimos los economistas? Madrid: Catarata.

² Adam Smith: http://es.wikipedia.org/wiki/Adam_Smith

³ Jean Baptiste Say: http://es.wikipedia.org/wiki/Jean-Baptiste_Say

- L'economia es regeix per les pròpies lleis: llei de rendiments decreixents de Ricardo⁴ i llei de creixement de la població de Malthus⁵.
- El comerç internacional beneficia a tothom i cal lliurecanvi: teoria dels avantatges comparatius de Ricardo.
- El valor dels béns es troba en el treball que incorporen: Smith i Ricardo.
- Es fa l'anàlisi econòmica seguint el model «reproducció-excedent» (*input-output*), iniciat pels fisiòcrates i continuat pels crítics de l'escola clàssica.

Posteriorment sorgeixen els corrents crítics: *socialistes utòpics* i Karl Marx⁶ (1818-1883). Els primers no volen posar fi al sistema capitalista, però reclamen intervencions per millorar les condicions de vida dels treballadors, ja que les millores generades per la revolució industrial sembla que no els afectin. Marx sí que voldrà canviar el sistema i, mitjançant la lluita de classes i la mateixa dinàmica del capitalisme, arribar a una societat millor: el socialisme. D'aquest autor destaca el concepte de plusvàlua en la seva teoria del valor (veure l'apartat 1.2).

A partir de la segona meitat del segle XIX l'economia se centrarà en la formació de preus en els mercats i no pas en el procés productiu que crea valors. El punt de partida no és el comportament social o institucional sinó l'individualisme. Se suposen mercats de competència perfecta (o lliure competència) i que existeixen punts d'equilibri en els mercats en els quals cal situar-se (augment de les matemàtiques en l'anàlisi econòmica). En l'anàlisi dels mercats, es vincula el preu a la utilitat mitjançant el concepte d'*escassetat*: per això els inútils diamants tenen més valor que l'útil aigua. El valor d'un bé és igual a la seva utilitat marginal, de manera que el preu que un consumidor està disposat a pagar és un índex de la utilitat marginal que el bé li reporta (veure tema 6).

Amb la crisi de 1929 l'atur era crònic. L'ortodòxia econòmica (basada en la llei de Say) defensava que els mercats de productes i de treball no estaven en equilibri (demanda = oferta) pels alts salaris imposats pels sindicats (veure lliçó 2). Això no lligava amb el fet que els treballadors estaven disposats a treballar amb salaris més baixos. Per a Keynes⁷ l'origen del problema s'havia de buscar en les polítiques deflacionistes (reducció de preus) que els governs havien adoptat amb la crisi i proposa que la solució ha de venir per part de la intervenció del sector públic (l'Estat), que ha de cobrir la insuficiència de demanda amb despesa pública, bàsicament amb inversió pública.

La crisi dels anys setanta (1970s) deixa sense arguments els keynesians, ja que la intervenció estatal no soluciona els problemes d'atur i inflació. Sorgeixen els monetaristes (Friedman⁸), que rebutgen la intervenció de l'Estat en l'economia. Si hi intervé, defensen una intervenció des de l'oferta (reformes que, especialment, comportin un augment del mercat i una disminució del sector públic) i polítiques monetàries (no les fiscals) de control de la quantitat de diner.

Al segle XXI segueixen dominant els autors neoclàssics, amb posicions a favor de desregulació dels mercats (especialment el financer) i amb demandes de reducció de la

⁴ David Ricardo: http://ca.wikipedia.org/wiki/David_Ricardo

⁵ Thomas Malthus: http://ca.wikipedia.org/wiki/Thomas_Malthus

⁶ Karl Marx: http://ca.wikipedia.org/wiki/Karl_Marx

⁷ John M. Keynes: http://es.wikipedia.org/wiki/John_Maynard_Keynes

⁸ Milton Friedman: http://ca.wikipedia.org/wiki/Milton_Friedman

intervenció del sector públic a l'economia.

Les relacions econòmiques existents i de les quals s'ocupa l'economia són:

- Relacions de *propietat*: indiquen qui són i qui no són els propietaris dels recursos productius. Configuren el sistema de drets d'apropiació.
- Relacions de *producció*: reflecteixen com s'utilitzen els recursos per produir el que satisfà les nostres necessitats. Indiquen una relació de tipus tècnic entre els productes i els mitjans utilitzats per a la producció.
- Relacions de *distribució*: indiquen la relació entre els productors i els resultats del treball abans que aquests siguin consumits. És a dir, determinen qui disposa dels resultats de la producció (salari i beneficis).
- Relacions de *consum*: reflecteixen els vincles entre els agents i els resultats del treball en tant que objectes susceptibles de satisfer necessitats.

Les relacions de *producció* i *consum* són relacions de transformació material, que indiquen les relacions entre l'home i la natura. Les relacions de *propietat* i *distribució* són relacions d'organització social, que indiquen les condicions d'accés als mitjans que fan possible la satisfacció de les necessitats socials. Per tant, l'economia tracta els problemes econòmics situant-los en el seu context social i polític. Donat el caràcter jurídic de la primera relació, en aquest curs s'analitzen només la resta de relacions.

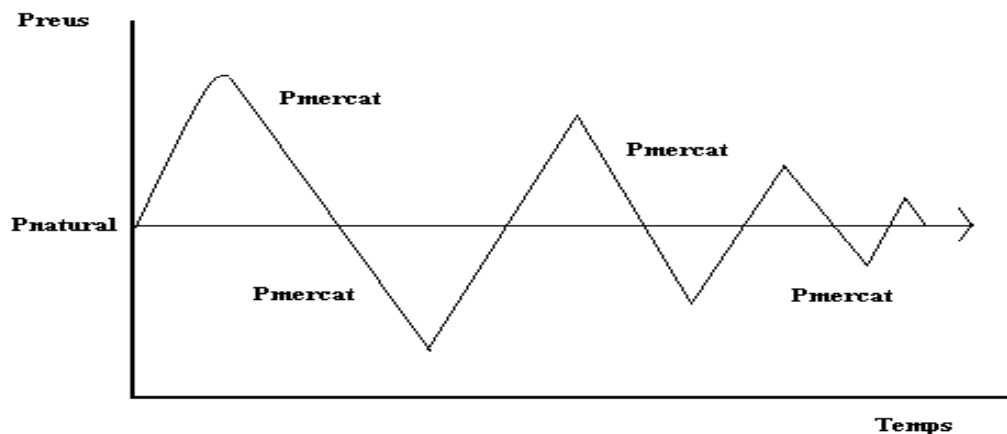
1.2 Necessitats humanes: béns econòmics, valors i preus

Necessitat és tot allò que es desitja. Es considera en economia sempre que la seva satisfacció requereixi un determinat esforç, és a dir, que no sigui gratuïta. De la necessitat sorgeix el concepte de *bé econòmic*: qualsevol element disponible que jutgem com a útil per satisfer necessitats, que no es troba a disposició nostre de manera lliure i gratuïta, és a dir, la seva adquisició requereix una assignació específica d'esforç o recursos, en detriment del que es pugui fer per obtenir-ne d'altres. Un bé pot ser econòmic, o no, depenent de les circumstàncies geogràfiques, històriques i socials (ex: aigua).

Quan els béns s'intercanvien ja no només tenen utilitat sinó que, a més, tenen un valor de canvi, entès com la relació quantitativa que té un bé amb la resta a l'hora de l'intercanvi: ens indica quina quantitat del bé *X* cal donar per obtenir una unitat del bé *Y*. Així, hi ha un valor d'ús (la capacitat intrínseca d'un bé per satisfer necessitats) i un valor de canvi (que sorgeix de l'intercanvi). Per exemple: una pintura té un valor d'ús diferent al seu valor de canvi.

El *valor* d'un bé procedeix del treball que incorpora, i la seva expressió monetària és el *preu*. En economies capitalistes el preu incorpora, a més, els guanys pels propietaris dels mitjans de producció. Segons Adam Smith, el *preu de mercat* en un moment determinat que pot ser més gran o més petit que el preu natural (que és el preu desitjable ja que incorpora el valor del treball i un benefici *just*). Però, en un mercat que funcioni lliurement, de *lliure competència*, a llarg termini el preu de mercat equival al preu natural. Per exemple: si suposem que, en inici, el preu de mercat equival al preu natural (ja que oferta=demanda), i de sobte la demanda augmenta, el preu de mercat augmenta. Si el mercat funciona lliurement, l'augment de

demanda fa incrementar l'interès dels productors per produir més quantitats de béns i, en conseqüència, augmenta l'oferta, de manera que el preu de mercat baixa i es torna a igualar l'oferta i la demanda i el preu de mercat serà el preu natural. El mercat es regula automàticament. És com si hi hagués una *mà invisible* que porta a un equilibri econòmic en què la producció ofereix allò que demanen els consumidors i les mercaderies es venen al preu més baix possible, és a dir, al que representa el que realment costa la mercaderia (preu natural). Tothom segueix els seus interessos personals però de fet tothom està controlat per una llei impersonal: la *mà invisible*. Per tant, Smith defensa un mercat lliure, sense intervencions del govern en l'economia.

Així, que els preus de mercat (valor de canvi) no siguin sempre iguals al valor (natural) dels béns es deurà a:

- Les condicions de demanda: que el bé sigui o no demandat pels individus.
- Les condicions de l'oferta: que el productor pugui controlar l'intercanvi (alterar els preus). P. e.: monopoli.
- Que hi hagi impostos i subvencions (participació del sector públic en l'intercanvi).

Tanmateix, Galbraith⁹ assenyala que els preus no tenen perquè seguir el mecanisme de mercat descrit per Smith, sinó que les grans corporacions (que dominen la major part de mercats) fixen els preus, i la demanda (consumidors) s'ajusta als mateixos (veure lliçó 6). Com indica Galbraith, la descripció d'Smith requereix l'entorn econòmic que l'autor coneix (del segle XVIII; amb petits productors que no incideixen sobre el mercat, que és dominat pels consumidors), mentre que a la realitat actual les corporacions dominen els mercats.

Marx indica que el valor d'un bé incorpora la retribució del treballador, el corresponent a les matèries primeres i béns d'equip utilitzats, i la plusvàlua. La classe capitalista propietària dels mitjans de producció s'apropia d'aquesta plusvàlua. La classe treballadora només pot vendre la seva força de treball. Gràcies al progrés tècnic, augmenta la productivitat, i el sistema capitalista pot fer augmentar la plusvàlua relativa i cada treballador necessita menys temps per reproduir la força de treball. Ara bé, els increments de productivitat són més grans que els increments salarials i, per tant, disminueix la participació dels salaris en el conjunt de la renda, cosa que Marx anomena *misèria creixent dels treballadors* (i pitjor per als aturats).

⁹ John Kenneth Galbraith: http://es.wikipedia.org/wiki/John_Kenneth_Galbraith

Tipus de béns econòmics

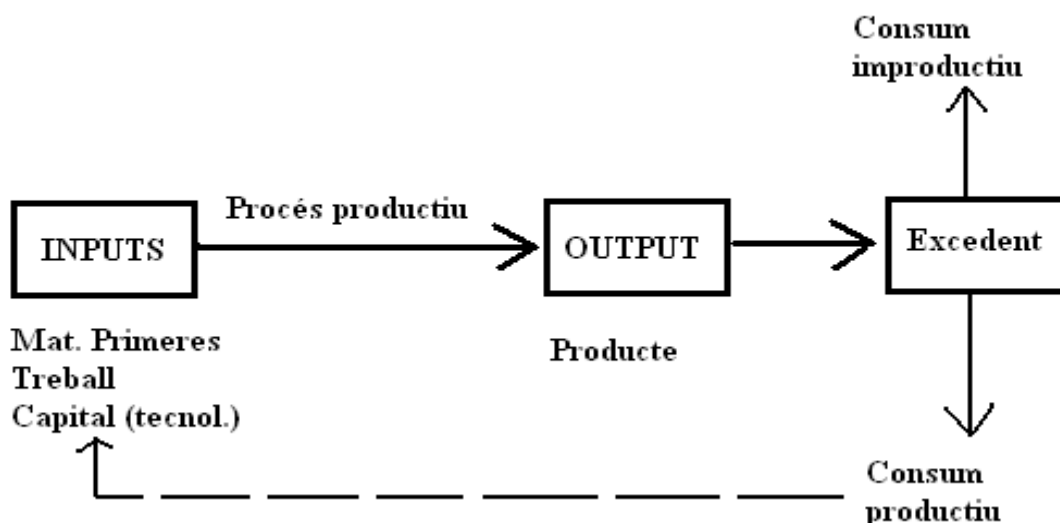
- De consum (si el destí és la satisfacció immediata) o d'inversió (contribueixen a l'obtenció d'altres béns).
- De primera necessitat, normals o de luxe (vegeu lliçó 6).
- Materials (béns) i immaterials (serveis).

A la nostra societat (capitalista) es reconeix als propietaris dels recursos productius la capacitat d'apropiar-se dels beneficis resultants d'aplicar els recursos a la producció. Així, molts cops l'objecte de l'activitat productiva és l'obtenció de beneficis, i no pas satisfer les necessitats socials. No es produeix el que necessiten els éssers humans sinó allò que genera beneficis. Per això a la nostra societat predominen els desitjos induïts per l'oferta, necessitats no imprescindibles per a la nostra vida però que en ser satisfetes mitjançant el consum, generen beneficis importants (veure lliçó 4), mentre que altres necessitats no són satisfetes per bona part de la població (vivenda, salut, educació, etc.).

1.3. El procés de producció

Mitjançant el procés de producció els individus obtenen els béns i serveis que necessiten per satisfer les seves necessitats. El procés de producció és un procés de treball en què s'utilitzen i es transformen recursos materials. Aquest procés de producció utilitza, a més de treball, capital (en forma d'instal·lacions productives i maquinària, que incorpora la tecnologia del moment), així com, a vegades, matèries primeres (veure gràfic). Són els denominats factors de producció. Si bé no són determinants, sí condicionen el procés de producció.

Si suposem una societat qualsevol, en un període qualsevol, el procés de producció es pot descriure de la següent manera:

El *producte brut (output)* és el valor de tot allò produït en el procés de producció. El *producte net* és el valor del producte brut menys el dels productes necessaris per a l'activitat del mateix, és a dir, els mitjans de producció utilitzats o *productes intermedis* (matèries primeres i capital).

Així: $P_{NET} = P_{BRUT} - \text{Mitjans Producció (capital i matèries primeres)} = \text{VALOR AFEGIT}$.

El *producte net* es dedicarà a la reproducció del factor treball (salari); en cas que es produís per sobre del necessari per reproduir-se, direm que hi ha un *excedent*. En cada context social, polític i històric es decideix què és necessari per al factor treball i, per tant, quin ús s'ha de donar a l'excedent. En una economia capitalista el repartiment del valor afegit depèn de la negociació entre els treballadors (normalment mitjançant sindicats) i els propietaris (o la direcció) sobre el repartiment del valor afegit, entre salaris (per als treballadors) i beneficis (propietaris i direcció). Així, el procés de producció és a la vegada un procés de distribució.

L'excedent es pot dedicar a *consum improductiu* i a *consum productiu*. Amb el primer, es treuen recursos del sistema productiu i aquest no millora (ex: excedent agrícola que s'usa per fer piràmides). Amb el segon, l'excedent es destina a més recursos per al factor treball o a mitjans de producció (*acumulació*). L'acumulació de l'excedent pot transformar el cercle de la reproducció en una espiral creixent, ja que amb l'acumulació poden augmentar els mitjans de producció i es pot incrementar la producció.

L'acumulació (o inversió) pot ser en estocs en magatzems (primeres matèries, productes semielaborats, béns de consum no consumits), que constitueix el capital circulant, i béns d'equip (eines, màquines, edificis, instal·lacions), que és el capital fix. Els béns de capital circulant es destrueixen a mesura que s'utilitzen en el procés de producció; en canvi, els béns de capital fix només pateixen desgast (per envelliment tècnic o per desgast físic natural). Aquest desgast s'anomena *depreciació* o *amortització*. Amb l'acumulació es poden generar mitjans de producció millors (progrés tecnològic) que incrementin la *productivitat*¹⁰ del treball i, en conseqüència, la producció augmenti.

El *producte net* es pot definir des de tres perspectives (és el que, en terminologia de macromagnituds, veure lliçó 5, anomenem *producte interior brut*):

- Producció: valor del producte final o brut – valor dels productes intermedis
- Renda: salari + beneficis
- Despesa: consum + inversió.

El procés de producció és un procés *interdependent*: cada individu s'especialitza en la realització de determinades tasques encaminades a l'obtenció del producte global. Perquè cadascú obtingui el que necessita són necessaris els intercanvis, i així es dona una interdependència entre diferents sectors productius. Les empreses són interdependents. És a dir, per produir uns béns (cotxes), se'n necessiten d'altres (acer, plàstic, màquines, rodes, etc.). Els intercanvis entre sectors són possibles per la divisió del treball, que permet incrementar la productivitat dels treballadors, en augmentar l'especialització (incrementant el coneixement) i possibilitar l'aplicació de tècniques de producció en sèrie. D'aquesta manera augmenta el conjunt de béns de la societat.

En referència a la productivitat dels treballadors, tant la formació com el capital, mitjançant la tecnologia que incorporen les màquines, resulten determinants. En referència al segon element, el progrés tecnològic pot estar determinat tant per la introducció de *nous productes* (p. e.: ordinadors) com per *nous mètodes* de producció (p. e.: cadena de muntatge). L'avenç

¹⁰ Productivitat = producció realitzada per cada individu = Output / Nombre treballadors ó Hores treballades .

tecnològic requereix que s'hi dediquin recursos productius. Pel que fa als recursos dedicats per la societat a aquests objectius, una mesura és la despesa en recerca, desenvolupament i innovació (R+D+i).¹¹

1.4. Creixement del sistema econòmic

En l'òptica productiva descrita a l'apartat anterior, proposada per *Sraffa*¹², el creixement econòmic depèn de l'excedent existent en els diferents sectors i del seu ús. La taxa d'excedent ($T_e = \text{excedent}/\text{inputs}$) sectorial més baixa indica la taxa de creixement total del sistema (si sobren rodes però manca acer no hi haurà més cotxes). Per tant, la taxa de creixement serà màxima si s'igualen les taxes d'excedent de tots els sectors productius. A més, cal que creixin de la mateixa manera altres factors necessaris per a la producció com són els recursos naturals i la població. Finalment, l'excedent s'ha de destinar al consum productiu: l'element més important de creixement és el progrés tecnològic, que ha de permetre augmentar la productivitat (que amb els mateixos *inputs*, s'obtingui més *output*).

Existeixen però, altres aproximacions econòmiques respecte al creixement. Els models que es descriuen a continuació es centren en els factors que generen el creixement econòmic a llarg termini.¹³

En el marc de l'escola *neoclàssica* de pensament econòmic, Solow¹⁴ elabora un model on el creixement econòmic depèn del capital i la població. En estudis empírics constata però, que aquests factors no expliquen ni el 20% del creixement observat de la renda a Estats Units. Així, queda un ampli espai per analitzar què causa el creixement, que es suposarà degut al progrés tecnològic. A partir de la dècada de 1980, els anomenats models neoclàssics de creixement endogen destacaran el paper del capital humà (educació) i la tecnologia com a generadors de creixement econòmic. En concret, podem ressaltar el model de Romer¹⁵, que emfatitza el paper positiu de l'educació mitjançant el seu efecte sobre l'R+D i Lucas¹⁶, que accentua la importància de l'educació dels treballadors, ja que aquells amb un determinat nivell de capital humà són més productius si s'envolten de treballadors amb un major nivell educatiu (externalitats positives de l'educació: lliçó 4).

Des d'una altra aproximació, *Keynes* i els seus seguidors (*postkeynessians*)¹⁷ destaquen la importància de la inversió com element determinant del creixement econòmic. Ara bé, es pot donar creixement econòmic, amb o sense plena ocupació, i recessions. El sistema capitalista és intrínsecament inestable. Si les taxes de creixement de la demanda, l'oferta i la població

¹¹ El 2009, Espanya va gastar 14,58 mil milions d'euros en R+D, el 1,38% del seu PIB (0,89% el 1998). La mitjana de despesa sobre el PIB de l'OCDE (2007) és del 2,29%, UE27 (1,77%), Japó (3,44%) i Estats Units (2,68%). Del total de despesa, a Espanya 52% va ser realitzada per agents privats i un 48% pel sector públic. A Estats Units el pes del sector privat és del 67%, a Japó del 77% i a Alemanya del 68%.

¹² Piero Sraffa: http://es.wikipedia.org/wiki/Piero_Sraffa

¹³ Veure el gràfic amb les diverses escoles de pensament econòmic existents en economia de l'annex 1. Original a: Oroval, E. i Mir, P. (1995): "Els corrents del pensament econòmic." Oroval, E. (ed.): *Noves aproximacions a la història del pensament econòmic*. Vic: Eumo.

¹⁴ Robert Solow: http://es.wikipedia.org/wiki/Robert_Solow

¹⁵ Paul Romer: http://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Romer

¹⁶ Robert Lucas: http://es.wikipedia.org/wiki/Robert_Lucas

¹⁷ Escola Postkeynessiana: http://es.wikipedia.org/wiki/Escuela_postkeynesiana

coincideixen es donarà un creixement sostingut amb plena ocupació, una situació que Robinson¹⁸ va denominar “edat d’or”.

Myrdal¹⁹, autor de l’escola *institucionalista*,²⁰ també indica que el procés de creixement, un cop iniciat, no està garantit en el temps. El *nou institucionalisme*²¹ destaca el paper de les institucions en el creixement econòmic: comportament dels governs, partits polítics, agents socials, grups de pressió, etc., que poden crear marcs que afavoreixen o dificulten el creixement (seguretat jurídica, estabilitat política i econòmica, etc.).

1.5. Processos d’intercanvi i mercats

Fruit de la divisió del treball, els individus i les organitzacions intercanvien productes (béns i serveis) d’acord amb un sistema de preus relatius. Aquest intercanvi es produeix perquè uns demanen una sèrie de béns que necessiten i n’ofereixen d’altres que produeixen. L’intercanvi té lloc al mercat, on es distribueixen els productes. Ara bé, l’intercanvi de béns i serveis no és l’únic mercat, ja que també s’intercanvien recursos financers i treball; a més, en els intercanvis hi intervé el sector públic i existeix un mercat internacional.

El mercat de *béns i serveis* expressa el conjunt d’interrelacions entre els agents (empreses o productors individuals), que intenten vendre la seva producció i formen l’oferta del mercat, i els consumidors (o compradors) del producte que s’ofereix, que formen la demanda. Els intercanvis que es realitzen són voluntaris, si bé en molts mercats els oferents solen tenir el que s’anomena poder de mercat (p. e.: monopoli, oligopoli, etc.) –veure lliçó 7.

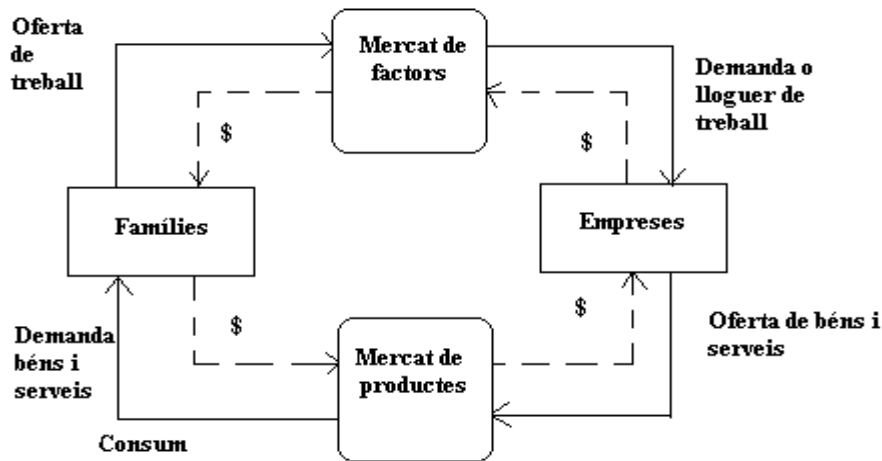
El *mercat de factors* és aquell en què els individus ofereixen a les empreses la seva capacitat de treball a canvi d’un salari. Els individus constitueixen l’oferta laboral i les empreses la demanda.

¹⁸ Joan Robinson: http://es.wikipedia.org/wiki/Joan_Robinson

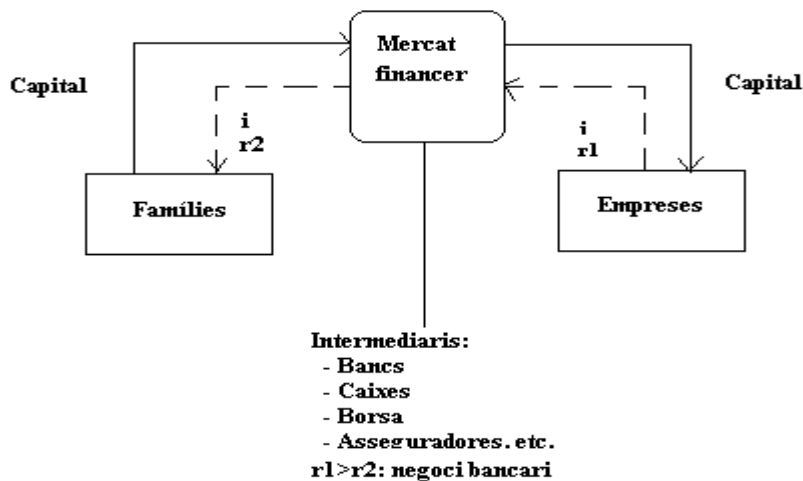
¹⁹ Gunnar Myrdal: http://es.wikipedia.org/wiki/Gunnar_Myrdal

²⁰ Escola Institucionalista: http://en.wikipedia.org/wiki/Institutional_economics

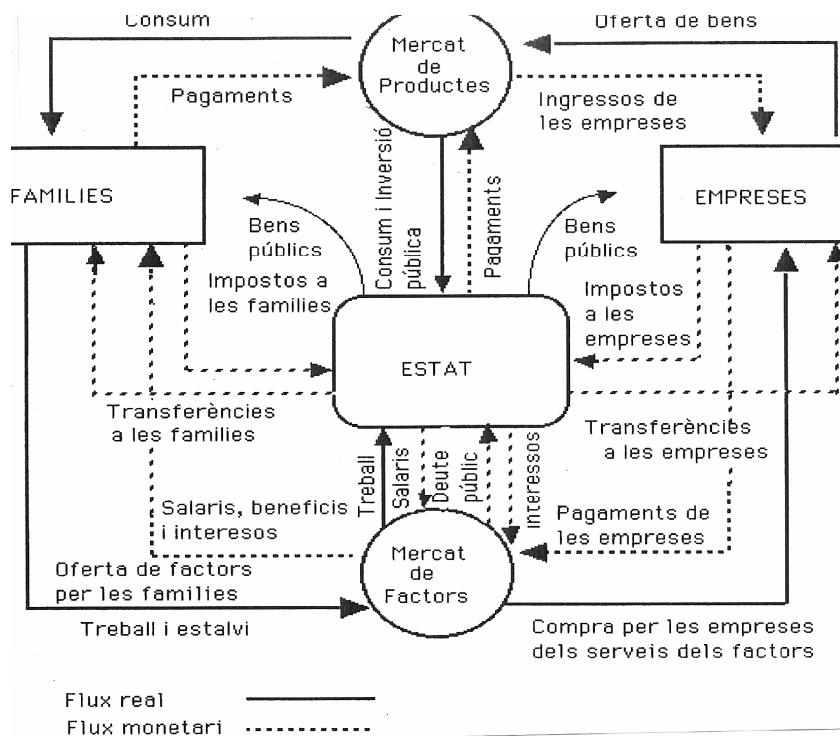
²¹ Douglass North: http://ca.wikipedia.org/wiki/Douglass_North

El sistema descrit requereix que hi hagi un mercat financer que aporti els recursos necessaris als que els necessiten (en general les empreses) i obtingui aquests recursos dels que no els necessiten (en general les famílies). Els primers hauran de pagar un interès pel capital rebut als intermediaris financers, i els segons cobraran un interès pel capital proporcionat. El sistema financer és fonamental per a l'activitat econòmica, ja que el diner és el bé que permet la realització de les diverses activitats econòmiques. Així, el mercat financer tracta de l'intercanvi d'actius financers (diner i altres actius), que realitzen els individus i les empreses mitjançant els intermediaris financers. Aquestes entitats financeres permeten les inversions de les empreses i els individus, que són el motor de l'activitat econòmica, i ho fan a partir dels recursos sobrants d'altres agents. Aquests intermediaris financers poden ser bancs, caixes, entitats asseguradores, agents de borsa, etc. (veure lliçó 8).

Els agents privats també es relacionen amb el sector públic. Els intercanvis entre aquests agents són els següents:

- A les famílies, el sector públic les proporciona béns, serveis i transferències monetàries a canvi d'uns impostos. A més, el sector públic pot contractar treballadors a canvi d'un salari.
- A les empreses, el sector públic les proporciona béns i serveis i subvencions monetàries a canvi d'uns impostos i la compra d'altres béns i serveis.
- A les entitats financeres els demana recursos financers (pagant un interès), encara que també presta recursos (el Banc Central); a més, les proporciona béns i serveis a canvi d'uns impostos.

Finalment, podem ampliar totes aquestes relacions i incloure el *sector exterior*.²²

Val a dir que en els mercats esmentats, el *diner* té una gran importància perquè facilita els intercanvis, ja que serveix com a:

- *Mitjà de pagament*. És a dir, és un intermediari efectiu en les transaccions. Sense diner, com es posen d'acord els agents econòmics en les transaccions?
- *Unitat de compte*. És un patró de mesura del valor de les diferents mercaderies. En coneixem la importància per l'experiència en canviar de pessetes a euros.
- *Dipòsit de valor*. Permet conservar un determinat poder adquisitiu al llarg del temps (si no existeixen crisis monetàries fortes).

²² En suma, en total existeixen 4 agents (empreses, famílies, institucions financeres, sector públic) i 3 mercats (béns i serveis, factors i financer), a més d'un mercat exterior que inclou els agents i mercats esmentats anteriorment a nivell internacional.